

Fákra utaló településnevek a Kárpát-medencében

Jelen írás legfőbb forrása Kiss Lajos *Földrajzi nevek etimológiai szótára* (Bp., Akadémiai Kiadó, 1988.), amelynek a témára vonatkozó teljes anyagát feldolgozza. Számba veszi mindazokat a régi (1918 előtti) Magyarországon létező településnév-típusokat, amelyek fákkal függhetnek össze: ha esetleg több értelmezés is lehetséges, akkor elsősorban a „fás” magyarázat felől értelmezve őket.

Bemutatja azokat a településneveket, amelyek a település környékén jellegzetes vagy jellemző fára, facsoportra utalnak, és azokat is, amelyek a mellett vagy rajta keresztül haladó, fára utaló nevű vízfolyás nevét vették át. Ha kicsit talán sűrű is a sok név a dolgozatban, reméljük a tő melletti erdészeket is kárpótolja érte a sok rácsodálkozás, amely a környezetükben használt nevek megértéséből fakadhat.

Egy falu vagy más lakott hely akkor kaphatta nevét egy-egy konkrét fáról, ha határának jellegzetessége vagy éppen ékessége volt egy-egy különleges (nagy) fa. Almafa, Háromfa, Nagyfá, Hétbükk, Héthárs települések neve ilyen fákra utalhat. A Hosszúpályihoz tartozó Messzelátó neve pedig olyan lecsonkult ágú fát idéz fel, amelyről a pásztor messzire elláthat az alföldi tájon.

Vannak egy-egy fafajnak a településhez közeli erdőben domináns jelenlétére utaló helyneveink is. Az egymagában, mindenféle képző nélkül álló fanév, például Berkenye vagy Jegenye is jelenthet egy abból a fajtából álló facsoportot, vagy olyan erdőrészletet, melyben az a faj uralkodó (volt). De a fanevek gyakran a valamivel való ellátottság kifejezését szolgáló -s-, -gy-, -ny vagy más képzővel szerepelnek a helységnevekben, mint Almás vagy Almágy nevében, amelyek ugyanúgy almáskertre utalhatnak, mint például az -alma, és az -almád(i) utótagú településnevek. Lickóvadamos nevében pedig (a mogyoró szláv neve után) a „vadalmás” szó rejtőzik. Agárd, Sióagárd stb. település nevében egy vadászkutya vagy egy fűzcserjékkel benőtt zátony jelentésű tájszó lehet. A szláv eredetű, erdeifenyő jelentésű bor, illetve búr szó van benne Bori, Borkút, Borcsány, Boró, Búrszentgyörgy, Kálnaborfő, illetve Zabar (za+bor = fenyves mögötti hely) nevében.

A bükkfa neve Bük(k)-, Bik(k)- és -bükkös(d) elő-, illetve utótagú településneveinkben szerepel, de Bicske ne-

ve is származhat a bükköcske jelentésű régi bikcse szóból. Bikal neve a Bikk + alj összetételből ered, míg Kisbékés neve egy Bükkös nevű patakról kapta a nevét. A fafaj román nevei lehetnek benne Facsád, illetve Bucsesd nevében; míg a német Boholc, és a szláv eredetű Abucsa, Bakóca, Bakonya, Bekölce, Bukova, Bukovec, Bukóc és Bakóna név is mind az adott falu körüli bükkösökre utal.

A parti, illetve kosárfonó fűz jelentésű cigle vagy cigolya tájszó neve van Cegléd, illetve Cikolasziget nevében. A rekettyefűz, illetve a kosárkötő vagy hamvas fűz régi magyar, illetve szlovák neve Rekettye(falva), Rekettyő és Rakolc nevében mutatható ki.

A cserfa neve – amit olykor a tölgyre vagy az égerre is ért(ett) a népnyelv, minthogy azokból is nyert cserzőlevet – többek között Csér, Cserdi, Cseri, Cserfalva és a többi Cser(hát)- előtagú falu, illetve Cered nevében található meg. A diófa neve a Dió(s/d)- elő- és utótagú településneveken kívül Gyenesdiás és – ki gondolná – Győd, Felgyógy, Algyógyfalu, sőt Gyugy nevében is ott rejtőzik; Oravicabánya, Rahó és Rohonc nevében pedig a diófa szláv neve van benne. Egres(d) neve nem a piszkére (köszmétére) utal, hanem éppen úgy az égerre, mint Egeres, Egri, Ezeres és a számos Eger- elő-, illetve -egregy-, -egres-, -egerszeg-, -egerbegy utótagú település neve. Alcina neve németül utal az égerfára, míg Stájerlakanina nevében az anina románul jelent égerfás helyet. Rajtuk kívül az Alacska, Holeska, Irsa, Olsva, Olcsva, Ósva, Ócsa, Ilosva, Isaszeg, Jolsva, Jósvafő, Jelsőc, Olysó, sőt Orsós helynevekben is az égerfa szláv neve rejlik. Eperjes, Eperjeske az eperfáról (vagy a földieperéről), Berkenyes, Berkenyéd, sőt Barkó a berkenyéről, míg Jegenyés a jegenyéről kapta nevét.

Fenyőfő, Fenyéd, Balatonfenyves nevét magyarázni sem kell, de például Brád nevében a fenyő román, míg a Ke-

lecsény- elő- és utótagú települések nevében a törpefenyő szláv neve lehet benne. Losonc nevében aztán egy feketefenyő jelentésű szláv, míg Cikmántoréban egy erdeifenyő jelentésű közép-felnémet szót találunk. Szihelne neve fiatal fenyvesre, míg a szintén szlovák eredetű Szmrecsán neve lucfenyves községére utal.

A fűzfa német nevére vezethető vissza Védeny és Vidombák; szláv megfelelőjére pedig a Verbász, Verbóc, Vitenc, Orbó, Obornak és Varbó(c/k) név, de fűzre utal a román eredetű Szolcsva is. Velük ellentétben Almásfűzitő, Balatonfűzfő, illetve a többi Fűz- vagy Fűzes- elő- és utótagú településnév nem szorul magyarázatra. Gyöngyös neve eredetileg olyan pataké volt, amely egy erdő(részlete)n folyt keresztül, amelyben sok volt a fagyöngy. Az ilyen nevű patak mellett települt falvakat, illetve várost később a patakról nevezték el. Később aztán a város vonzáskörzetének falvai is megkapták a Gyöngyös- előtagot.

Gertenyes vagy Gyertyámos neve éppen úgy a gyertyánra utal, mint Gyertyánkúté vagy Bejcggyertyánosé. Bennük a fafaj magyar, míg Garáb, Garbócbogdány, Garbolc, Grábóc és Grébicspuszta nevében a fa szláv neve őrződött meg. A gyertyán (vagy esetleg a bükk) oszmán-török nevére a Görgény- elő- és utótagú nevek utalhatnak.

Hárság, Hársány, Hásságy nevében a hárs neve rejlik, ahogy Némethásos, Somogyhárság vagy Zalaháshágy nevében is. A hársfa német nevét őrizhetik a Lendva- elő- és utótagú településnevek; illetve a hárs szláv neve rejlik a Lontó és a Lipica, Lipik, Lipovnok, -lipóc, Lippa stb. -féle helynevekben is. Hogy az iva régen a magyarban fűzfát vagy tiszafát jelentett-e, ma már nem lehet eldönteni, így Ivád falu nevében ez is – az is lehet; még valószínűbb viszont, hogy egy régi személynévből származik. Tiszolc neve viszont biztosan tiszafával benőtt helyre

utal, mégpedig szlovákul. Ma már nem lehet megállapítani azt sem, hogy Hirip vagy Magyarherepe, illetve Mórággy neve milyen fára utal, mert régen kihalt az a „herep”, illetve „mór” fanév, amelyekből a települések neve származhat.

Iharkút és Iharos(berény) nevében a juharfa nevének ihar változata van benne, ahogy talán Iborfia nevében is; a fafaj szláv neve pedig a Kelence, Kele nye, Klenóc településnevekben található meg. A Körös- vagy Kőrös- elő-, illetve utótagú településnevek mind a kőr isfa nevével köthetők össze; de a Jeszen(ce), Jeszenő(c), sőt Eszeny nevek is, amelyekben a kőr is szláv nevét lehet kimutatni.

A -körtvélyes utótagú, illetve a Körtekapu név a körte magyar; míg Balogruszó, Hruszó, Hrustin, Nagyhorsótanya stb. neve a fafaj szlovák nevével kapcsolható össze. Sörkút német eredetű neve is eredetileg Birnbrunn, azaz Körtekút lehetett, de Bierbrunn lett belőle, amit már így lehetett magyarra fordítani. Magyalospusztá nevében a „magyal” a molyhos tölgy régi magyar nevére, míg a Makkos- előtagú települések vagy Máriamakk a tölgy- és a bükkfára is utalhat, hiszen mindkét fafaj makkot terem. A Meggyes- vagy Medgyes- elő- és utótagú településnevek nem szorulnak magyarázatra, érdekesség viszont, hogy Magyarmedves nevében is a meggy, nem pedig a medve szó volt benne eredetileg. A településnevek Visnye és Visnyó tagja a meggy szláv megfelelőjét takarja, míg a szintén szláv eredetű

Csermosnya és Csimhova falu neve a zselnicemeggyre utal.

A településnevek Mogyoró(s/d)-, Monyoró(s/d)-, Magyaró(s/d)-, Magyaros- és -magyarád tagja, sőt Monora is a mogyoróra utal. A szláv eredetű Lesnyek, Lest(in), Lestyén, Leszkovány, illetve a Lickó- és Lesence- elő-, meg utótagú településnevek szintúgy; de Kolozsvár Házsongárd nevű részének neve is eredhet a német Haselgarten, azaz mogyoróskert szóból.

A Nyár(ád)-, Nyár(a)s- előtagú, illetve a -nyárad utótagú településnevek a nyárfára magyarul utalnak; a fafaj szláv neve Oszkó és Oszikó, román neve pedig Sztrigyplop nevében van meg. Merisor (fiatal) almafácskát vagy vörös berkenyét, míg Nuksora neve hólyagfácskát jelent – szintén románul. A Nyír-, illetve -nyír(j)es(d) elő- és utótagú településnevek a nyírfára utalnak; a fafaj szláv neve pedig például Berzence, Börzönce, Berzenke, Berzevice, Berzseny, Brázova, Breznóbánya, Briznik, Iklódbördőce, Kisberezna, Nagyberezsnye, Nemesborzova és Rimabrézó nevében van meg.

Nemcsak a Som(ogy)- és Somos- elő-, illetve utótagú településnevekben, hanem Sümeg nevében is a somfa nevével találkozunk, hiszen a mély hangrendű szónak valaha egy magas hangrendű változata is volt; ráadásul a szláv Derencsény, Derenk, illetve a Szeben és a Szemenye településnevek is a somra utalnak. Az erdélyi tájszóként ma is élő, hárs jelentésű „száldob” fanév őrződött meg a Száldobos, Száldobágy és Szoldobágy településnevekben.

A szeder általában valószínűleg földi szeder és nem szederfa jelentésben került be a településnevekbe, viszont Szederes falu neve biztosan a szederfára utal, mert az 1800-as években a falu határában selyemhernyó-tenyésztés céljából eperfákat telepítettek, és erről a telepítvényről kapta nevét a falu. Szilád és a Szil(as)-, meg Szilágy- elő- és utótagú települések neve éppen úgy a szilfára utal, mint a szerb-horvát eredetű Beresztényé, a szlovén Ilmicé, az oszmán-török Karmacsé, a német Ruszté; vagy a magyar Szélkúté: utóbbi eredetileg ugyanis szintén Szilkút volt, csak az idők folyamán félrehallották-elírták a nevet.

A Szilvás- elő- és utótagú településneveken kívül például a Vasszilvágy és a Nagyszilva falunév is szilvafára utal. A szláv eredetű, fehér nyár jelentésű topolyafa neve például Topolya, Dédesapoclsány és Topolóka település nevébe került be.

A tölgy magyar neve csak három -tölgyes utótagú falu, illetve Töltészék nevében van meg, jóval több helységnevében szerepelnek a fafaj szláv nevei. A Dab-, Dob(ó)-, Domb(r)ó- és Dub- elő- meg utótagú nevek közül sok a tölgy ősszláv nevét őrzi, de a Haracsny, Harica, Heresznye és Herestény is szláv eredetű és tölgyesre utal; míg Kasztó (= Kast+au) németül jelent tölgyligetet.

Végezetül a vénic-szil neve található meg Alsóvenice, Vezend, Vönöck faluk, sőt Bencfahát határrész nevében is.

Vannak olyan megyék, járások, amelyekben nagyon sok az erdőre utaló szó a településnevekben; ezek jellemzően a dombosabb, illetve hegyvidéki területeken találhatóak. Az alföldi részekben a fára utaló településnevek sokszor (vízfolyások nevéből vett) vízkedvelő fafajokra, illetve ültetett gyümölcsösökre utalnak. Mivel a magyarság településterülete kevés helyen érintkezik őshonos fenyőerdővel, az is látható, hogy a különféle fenyőfajokra utaló településnevek inkább idegen eredetűek.

Ha térképen ábrázolnánk a település- és más helyneveket (például hegyek, dombok, vizek neveit is), azok elhelyezkedéséből, sűrűsödési pontjaiból sok értékes növény- és szóföldrajzi következtetést lehetne levonni például az egyes fafajok egykori előfordulására, illetve azon nyelvek elhelyezkedésére, amelyekből a fa- vagy más növényfajok nevei a településnevekbe kerültek.

Kurcz Ádám István
doktorandusz, PPKE

